

BALOGH ELEMÉR

Az 1829. évi büntetőtörvény-tervezet szegedi kritikája

A magyar reformkor büntetőjogi reformtörekvéseinek középpontjában az a szándék állt, hogy a szinte minden tekintetben elavult „fenyítő törvénykezést” egzakt büntetőtörvény megalkotása által új alapokra helyezték. Ez a fáradozás hosszú, gyakran körülményes és kevés kézzelfogható eredményt felmutató folyamat volt. A tágan értelmezett reformkor mintegy hatvan esztendeje (1790–1848) három periódusra osztható az összegzés szempontjából. Mindhárom szakasz egy-egy önálló törvénytervezettel fémjelezhető.

Az első az 1795. évi tervezet, amely nagyon gondos és a kor színvonalán álló munkát volt, a történelem azonban nem volt hozzá kegyes: országgyűlési tárgyalás alá sem került.¹ Erről a műről ehelyütt annyit, hogy a felvilágosodás szemléleti jegyeit magán viselő alkotás volt. Lépéseket tett az állampolgári jogegyenlőség irányába, de természetesen a rendi társadalom privilegizált rendszerével radikálisan nem szegülhetett szembe. Meg kellett elégedni annyival, hogy például a tortúrát és annak minden formáját szigorúan tiltotta, a minősített halálbüntetéseket gyakorlatilag megszüntette, és általában a halálbüntetés körét igen szűken vonta meg. Tartalmi és dogmatikai szempontból egyértelműen az osztrák-német jog befolyása alatt állt, ami sok tekintetben a fejlettebb szemlélethez való közelítést jelentette.

A második periódus igazán markáns, önálló törvénytervezetet nem hozott létre, hanem az előző korrigált változata volt. Mivel az alábbiakban ennek tartalmával foglalkozom, itt bevezetésként csak annyit jegyzek meg róla, hogy az *operatumot* az 1827:8. tc. által fölállított rendszeres jogi bizottság büntetőjogi albizottsága (*subdeputatio juridica criminalis*) készítette el, a rendelkezésünkre álló adatok szerint 1929-re, folytatva az 1791:67. tc. által megbízott *deputatio juridica* munkáját. A bizottság feladatának megfelelően pontról-pontra végighaladt az előző tervezet szövegén, és hol több, hol kevesebb változtatást eszközölt rajta. Mintegy kétévi munkája eredményeként nyomtatásban is megjelentette az elkészített tervezetet, amelyet (ma így mondanánk: társadalmi) vitára megküldtek a törvényhatóságoknak. A megyék és a városok elkészítették észrevételeiket, amelyre általában 1832/33-ban került sor. Ekkor már folyt az országgyűlés, amelyre pótlólagos követutasításként küldték el a „szakmai” észrevételeket. Tudjuk: hiába, mert ezen az országgyűlésen sem került szónyegre a büntetőtörvény ügye.

---

¹ Az *operatum* monografikus feldolgozását (benne – függelékként – a normatív szöveg magyar fordítását) HAJDU LAJOS végezte el: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest, 1971.

A harmadik periódust pedig a jobbára Deák-féle törvényjavaslatként említett, méltán európai színvonalúként értékelt munkálat fémjelzi, amelyet az 1843/44-es országgyűlés végre valóban letárgyalt, de becikkelyezett törvény ekkor sem született.²

1.

Az alábbiakban röviden az 1829. évi *operatum* fontosabb jellemzőit foglalom össze. Mint említettem, nem „vadatnáj” alkotásról van szó, hanem az előző munkálat javított változatáról. Nagy hiba volna azonban azt gondolni, hogy a törvényjavaslatnak szánt mű alkotói pusztán „glosszálták” az alapul szolgáló tervezetet. A bizottság alaposan átgyúrta a „nyersanyagot”, alig hagyva benne érintetlen mondatot. Ha egymás mellé tennők a két művet, alig lehetne az utóbbiban felismerni az előzőt. Az új *elaboratum* dogmatikai megoldását tekintve ragaszkodott ugyan a hagyományokhoz, egy lényeges ponton azonban újított. Megmaradt a német dogmatika által kimunkált rendszer annyiban, hogy az alaki és az anyagi jogot egyazon törvényben helyezte el, méghozzá sorrendjére nézve is ekként, ám *novum*, hogy a tervezet nem kettő, hanem három részből áll. A három rész: *De forma proceduræ — De delictis eorumque poenis — De delictis politicis*. Az első az eljárás rendjét szabályozó alaki jog (= perjog, eljárási jog), a második az anyagi jog, tehát a büntetni rendelt törvényi tényállások és a rájuk kiszabható büntetések foglalatja, a harmadik pedig a nem kriminalizált, de büntetni rendelt tényállások (és persze a szankciók) rögzítése. A tervezet szerkezeti újítása tehát szembeötlő: lehetetlen észre nem venni, ahogy a francia polgári büntetőjog klasszifikációja mintegy „beúszik” a magyar kodifikátorok gondolkodásába és munkájába. A kontinentális büntetőjogban máig szél-tében alkalmazott trichotóm felosztás (büntett–vétség–kihágás) első honi megfogalmazása áll előttünk. A dogmatika akkor persze még eléggé bizonytalan volt ebben a kérdésben; kétségtelenül nagy túlzás lenne ezt a szerkezeti megoldást akként értékelni, mint a francia büntetőjogi dogmatika tudatos és kiérlelt magyarországi vetületét.

Részint a bűncselekményi és a kihágási alakzatokat is egyazon törvényben helyezték volna el, részint a vétségek és a kihágások elhatárolása elvi szinten sem került tisztázásra. A szóban forgó tervezetben a kihágások és vétségek közötti fogalmi különbségtévesztésre kísérlet sem történik, mint ahogyan a büntettek és a kihágások érintkező területei is homályban maradnak. Az egykorú magyar dogmatika láthatóan ekkor még nem hajlott a bűncselekmények fogalmi kettéválasztására: a mai értelemben vett bűncselekmény meg egyezett a büntetettel. Az ennél alacsonyabb büntethetőségi kategóriát jelentő vétségi és kihágási alakzatok egymáshoz és a büntetthez való viszonyát a magyar reformkor büntetőjogi gondolkodása még nem tisztázta.

A mai kutató szempontjából nehezíti a tisztánlátást, hogy a reformkor első évtizedeiben a hivatalos nyelv a latin volt, az említett három büntetőjogi tervezetből is az első kettő latinul íródott, és autentikus egykorú magyar fordítása nem készült. A korabeli

² Az 1843. évi javaslatok alapos, nem annyira dogmatikai, mint inkább társadalom- és eseménytörténeti feldolgozását adja VARGA JÁNOS: *Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete*. (= Zalai Gyűjtemény 15) Zalaezerszeg, 1980. A javaslatok mindmáig legteljesebb hozzáférési forrását ld. FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. Budapest, 1896. Az e témájú, újabb külhoni közleményekből kiemelendő KATALIN GÖNCZI und THOMAS HENNE: *Leipziger Verlage, 'liaisonmen' und die Anfänge der modernen Rechtswissenschaft in Ungarn*. (Eine Studie zum juristischen Wissenstransfer zwischen Deutschland und Ungarn im 19. Jahrhundert) In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germ. Abt.* 2001. 247–272. p.

magyar büntetőjogi nyelvezetre bizonyos fényt vet ugyan a kortárs jogirodalom,³ de éppen a magyar jogi szövegmélekek bizonyítják, mennyire nem volt egységes a szóhasználat. Az 1829. évi tervezet latin nyelvezetében a legnagyobb következetességgel a *delictum* szó fordul elő, ami nagyjából megfeleltethető a „büntett” kategóriájának, de olykor a *crimen* megjelölés is olvasható, nagyon hasonló valószínűsíthető tartalommal, a két kifejezés elhatárolására pedig kísérlet sem történt. A kodifikátorok a legnagyobb gondban a kihágás latinositásakor voltak, hiszen az ókori latin jogi fogalmak effajta klasszifikációt nem alkalmaztak,⁴ következőképpen önálló jelentéstartalommal felruházott kifejezések sem jöttek létre. Amikor tehát a büntettnél enyhébb fokú kategóriát kellett megragadni, a *delictum politicum* kifejezést használták, ami szó szerint lefordítva szinte értelmezhetetlen.⁵ Tartalmilag sem könnyű a dolgunk, hiszen a kihágás és a vétség fogalmi elhatárolása még nem történt meg. A Gál László-féle „javallat” is hármas felosztást követ (némi más sorrendben: anyagi jog–vétségek–alaki jog), a „gonosztettektől” dogmatikailag is megkülönböztetett kategória neve pedig: „súlyos vétség”.⁶

Még egy kérdésről röviden: az 1829. évi tervezet megalkotói elhagyták az előző munkálatból az alapelveket (*principia*). Az indok az volt, hogy nem szabad a jogalkotónak olyan rendelkezést hozni, amely kívül esik a normatív szövegen, így annak kapcsolata a szorosán vett törvényszöveggel legalábbis kérdéses. Az alapelveket mintegy inkorporálni kell, beemelni a normatív szövegbe, így az érvényesülése biztosított. Nos, a kodifikátorok itt valóban hibát követtek el, pontosabban fogalmazva: rossz irányba haladtak tovább. Míg ugyanis a dogmatikai megfontolások fejlettebb, árnyaltabb megoldáshoz vezettek, itt visszalépésről beszélhetünk. Az alapelvek az 1795. évi tervezet igazi gyöngyszemei voltak, bátran mondható, hogy a modern anyagi és eljárásjogi általános-rész-előfutárát üdvözölhetjük benne. Elhagyása súlyos hiba volt, mert az általános részi kérdések az 1829. évi munkálatban már csak ugyanolyan esetlegesen tűnnek fel, mint a 18. századi vagy még régebbi jogforrásokban. A helyes és előremutató megoldás az lett volna, ha a kodifikátorok az alapelveket (némi csiszolva rajtuk és tartalmukat pontosítva) nem törlik, hanem beemelik a törvényszövegbe, alkalmasint önálló szerkezeti elemként. Mert helyesen állapították meg, hogy a törvényen kívüli szövegek értelmezhetetlenek, de akkor jártak volna el jövőbemutatóan, ha önálló dogmatikai szerepet adnak a *principium*oknak.

2.

Rátérve az *elaboratum* egykorú szegedi kritikájára, mindenekelőtt azt kell hangsúlyozni, hogy készülő törvényjavaslatokról ilyen széles körű országos vitára addig soha

³ Magasan kiemelkedik a kor (magyarul írott) büntetőjogi munkálatai közül a GÁL LÁSZLÓ-féle törvény-tervezet: *Javallat. Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet 1839*. A bevezetőt írta és a szöveget sajtó alá rendezte: Hajdu Lajos. Budapest, 1992.

⁴ Az antik római büntetőjog legfrissebb, tankönyvi összefoglalása: MOLNÁR IMRE – JAKAB ÉVA: *Római jog*. Szeged, 2001. 341–344. p.

⁵ Érezték a kodifikátorok is, hogy új jogi kifejezést vezetnek be, ezért fogalmi meghatározással is élnek: „*Delictorum politicorum nomine veniunt omnes possibiles excessus et transgressiones legum et publicarum ordinationum, criminalitatem non involventes.*”

⁶ Az erdélyi javaslatnak ez a része igen kazuisztikus, egyébiránt pedig tartalmilag inkább a modern vétségi kategóriákat szabályozza, mintsem a kihágásokat: itt olvashatók például a vallás és erkölcs elleni deliktumok.

nem került sor. Mivel pedig országgyűlési tárgyalásra ez a munka sem került, az igazi jogpolitikai megmérettetésnek ez volt a fóruma. Fontosságának némiképp tudatában is voltak, mert általában mindenhol komolyan vették a véleményadást, és jogban jártas személyekkel végeztették el a törvényhatóságok a munkát.⁷ „Amikor a *regnicolaris deputaciok* munkálatai ismertté váltak, s mikor az 1832/1836-os országgyűlésre felküldött követek látták, hogy e munkálatok tárgyalás alá fognak kerülni, kívánatosnak mutatkozott azokkal kapcsolatban állást foglalni és a város felgyülemlett kívánalmait a szerzett tapasztalatok alapján a diétán hasznosítani. Ez azonban több irányú, komoly és terjedelmes munkát igényelt, amelyre meg kellett keresni a megfelelő embert. Ilyen és hasonló esetekben a vélemények előterjesztésére rendszerint egy tanácsbéli úrra tartozott, aki mellé az elvégzendő munkában jártas szaktsiszvizelőt állított a magisztrátus. Ezúttal a választás nem kisebb személyre, mint Kiss Józsefre esett.”⁸ Kiss József nagytekintélyű ember volt Szegeden: 1814-től 1824-ig polgármester, 1826 óta pedig egészen 1844-ig főbíró. Főleg politikai karrierje volt lenyűgöző, szakjogi ismeretei nem lehettek olyan alaposak, hogy ne szorult volna rá segítségre. Választása Aigner Ferdinánd „betsületbeli all ügyészre” esett, aki vállalkozott a munkára és színvonalasan megoldotta feladatát. Pontról-pontra átolvasta a tervezet szövegét, és egyenként (helyenként persze sommásan, összevontan) reflektált minden cikkelyre. Az elkészült munka „Hivatalos észrevételek a törvényes és bünbéli tárgyú országos rendszeres munkákra”⁹ címet viselte, s mint Kiss és Aigner által közösen jegyzett *elaboratum* került először a tanács elé, majd pedig annak jóváhagyása után fel Pozsonyba, az országgyűlésre.

Az Aigner által megfogalmazott *praeambulum* szerénységet sugárzó szavai: „A törvényes tárgyú rendszeres munkák eránt adandó vélemény f.e. szám alatt [a szám hiányzik] kötelességünkké tétetvén tsekély tehetségünk szerént iparkodtunk ezen kegyes bizodalomnak meg felelni, s ekképpen alázatos észrevételeinket a következőkbe előterjeszteni nem késünk” – alapos, de nem túlságosan részletező munkát vezetnek be. A vélemény az *operatumon* végighaladva egyetlen cikkelyt sem hagy figyelmen kívül.

a) Az első rész 1. cikkelyéhez hozzáfűzi, hogy „Szabad, sőt kötelessége az illető tisztviselőnek nyomós jelenségek mellett akárkinek házánál minden előre való híradás nélkül is vizsgálódni, de mindamellert, hogy az önkénynek s megtörténhető vexáknak elmellőzésére elégséges bátorság szabatasson, szükséges, hogy az ártatlanok házát minden alap nélkül kikutató tisztviselő a 2. rész 9. cikkelyében érintett büntetés alá essen [...]”¹⁰ Már itt, e legelső cikkelynél világosan kitűnik Aigner kritikai hozzáállásának vezérmotívuma: minden lehetséges alkalommal rögzíti, hogy a bírói önkényeskedést vissza kell szorítani. Fel kell figyelniük arra, hogy nem pusztán az ártatlanság vélelmét védelmezi Aigner, hanem ennek olyan módon is nyomatékot ad, hogy a visszaélést elkövető tisztviselőt büntetéssel fenyegetné. Maga az ártatlanság véelme, e modern, liberális perjogi alapelv *explicit* módon nem kerül ugyan kifejtésre, ám az imént említett megközelítés nem hagy kétséget afelől, hogy a vádlott polgári szabadságjogait kívánta Aigner nagy nyomatékkal támogatni. Nem lett volna ugyanis eléggé hangsúlyos azzal megelé-

⁷ A zalai „szakvéleményt” nem kisebb személyiség, mint DEÁK FERENC készítette el, lásd: „*Javitva változtatni*”. *Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai*. (= Zalai Gyűjtemény 49) Zalegerszeg, 2000.

⁸ HABERMANN GUSZTÁV: *Rengyey-Aigner Ferdinánd és kora*. Szeged, 2000. 151 p.

⁹ Az irat levéltári lelőhelye: CsML Szeged város törvényes jegyzőkönyve 1910/801/1833. csomó.

¹⁰ Az utalás szerinti (reménybeli) törvényhely a gonosztevők pártolásáról szól, büntetésként pedig két hónaptól két évig terjedő börtönt helyez kilátásba, a felmerült kár megtérítése és a járulékosan kiszabható pénzbírság mellett.

gedni, hogy a jogerősen még el nem ítélt személyt oltalmazandó tiltó megfogalmazást alkalmaz a jogalkotó; így, hogy a jogsértő tisztviselőt szankcionálná, a gondolatot következetesen végigvezetve foglalt Aigner állást.

Markáns kritika fogalmazódik meg a 3. cikkelyhez fűzött megjegyzésben is, mely szerint a vérhatalmat meg kívánja vonni az úriszékektől. „A vármegyék, királyi s mezővárosok, úgy a szabad kerületek a vérbíróságot ezentúl is gyakorolhatják, de ezen hatalomtól az uradalmakat az ország méltán eltilthatja, mert ez a régi feudalizmusnak a maradványa, az uradalmi vérbíróság, a törvényhatóságok között számtalan összeütközést okoz.” Az indokolás itt sem túl részletező, talán, mert nem igényelt sok magyarázatot. Az úriszéki bíraskodást kritizálva inkább csak annak idejétmúlt, a hajdanvolt feudalizmushoz tapadó vonásait említi, s bár ez önmagában is elég, itt meg kel említenem egy további szempontot is, ami gyakran felmerült az egykorú gondolkodásban is. Az úriszéki bíraskodásnak arról a jellegzetességeéről van szó, hogy itt a pártatlanság eleve nem biztosított, alapjaiban sérül ugyanis az a régi alapelv, hogy senki nem lehet önmaga ügyében bíró. Az úriszékek „fenyítő” jogszolgáltatása azon az alapon élte túl a középkor századait, hogy a büntetőjoggal szemben támasztott azon felfogás megtestesülésnek számított, miszerint a földesúrnak nemcsak joga, hanem legalább ennyire kötelessége a „közbátorság” megsértőit szankcionálni. A „vérhatalmat” is birtokló úriszékek azonban a rendi korszak végére mindinkább szálfá lettek az ország közvéleménye szemében, fenntartásukhoz maguk sem ragaszkodtak erősen, ezért megszüntetésük egy modern és koherens büntetőtörvény életbelépése esetén nem okozott volna komoly társadalmi felzúdulást.

Az 5. cikkelyhez fűzött glossza egy nagyon fontos perjogi alapelv, a törvény előtti egyenlőség maximáját pendíti meg: „Nem szabad az ítélő bírónak a személyi különbséteknek helyt adni, hanem előtte minden embernek egyformának kell lenni — következőleg mind a nemes mind a nemtelen egyformán hallgattasson ki, és a személybeli különböztetés egyenes félre tétele mellett állíttasson szembe, holott a nemesekre nézve a vallatás és szembe szállítás [= szembesítés] tekintetéből javallott külön ítélet hozás úgyis csak a pört húzná.” Ez egyenes beszéd volt: a törvény előtt nem lehetnek privilégiumok, már csak praktikus okokból sem. Világosan kell látnunk, hogy a rendi előjogok eltörlésének posztulátuma nagyon bátor jogpolitikai programnak számított. A középkori feudalizmusban gyökerező nyílt jogegyenlőtlenség kikezdése egy valóságos jogi láncreakciót vonhatott volna maga után, hiszen az évszázados „rend” megbontását jelentette.¹¹ Ugyanehhez az elvhez illeszkedik a 12. cikkelyhez kapcsolt, a fellebbezési jog kiterjesztése mellett kardoskodó megállapítás: „Nem csak a nemesnek, hanem mindenkinek, bármily sorsú légyen is, a feljebbvitelt megtagadni nem lehet.” E követelés helyes értékeléséhez tudnivaló, hogy a sok tekintetben középkori alapokon álló magyar büntető joggyakorlatban a perorvoslat nem volt magától értetődő intézmény. A régi jogi szemlélet ugyanis például a nyilvános gonosztevők esetén eleve kizárta a jogorvoslat bármilyen formáját, és egyfajta statáriális bíraskodást folytatott. Mivel éppen ezek a büntettek voltak a legsúlyosabbak és így a legkeményebb szankcióval fenyegetettek, továbbá az elkövetők személyi köre is túlnyomórészt a rendi kiváltságokból kirekesztettek közül

¹¹ Megjegyzendő mindazonáltal, hogy a jogilag egységes nemesi rend differenciált szemléletének voltak bizonyos előzményei: a birtoktalan, ezáltal „szalonképtelen” nemesek perjogi kiváltságait már jóval a 19. század előtt kikezdte az alkotmányos magyar jogrend. Vö. BÓNIS GYÖRGY: *A magyar büntető törvénykönyv első javaslata 1712-ben*. Budapest, 1934. 20–21.

került ki, tárgyi és alanyi oldalról nézve egyaránt fokozottan indokolt volt az e területen folytatott gyakorlat alapos revíziója.

Az egyházi rend számos évszázados kiváltsága is számla volt a szegedi kritikus szemében: „[...] a papi személyeket egyedül a halálos büntetés parancsolja degradáltatni, de minthogy az egyházi személyek rendeltetésének polgári célja az lenne, hogy a népet a jóra és erkölcsre oktassák s tanítsák, magok pedig például szolgáljanak; már kérjük, a botránkoztató vétket elkövető egyházi személy lehet-e továbbra is az erkölcsnek oktatója s példája; valójában nem, s rendeltetésének fő polgári célja elenyészvén, ezen törvénynek rendelkezését minden vétkekre kiterjesztetni szükséges.” Az egyházi rend tagjainak itt inkriminált kiváltsága a korai középkorra visszanyúló, jól ismert *privilegium fori* volt. Ennek lényege abban összegezhető, hogy a klerikusok még büntetőjogi felelősségrevonás alkalmával is hivatkozhattak előjogaikra, ami a világi jogrend felől nézve annyit jelentett, hogy ilyen alkalmakkor is először egyházi bíróságnak kellett az ügyet megvizsgálni, és csak az egyházi rendből való kizárást tartalmazó (*degradatio*) marasztaló ítélet nyomán kerülhetett sor az illető személy elleni világi eljárásra.¹² Ez a kiváltság sokat ért a középkor nehezen kiszámítható társadalmi és jogi viszonyai közepette, de teljesen anakronisztikussá vált a 19. századra. Maga az egyház sem ragaszkodott ekkor már hozzá olyan erőteljesen, mint a korábbi évszázadokban.

A 9. cikkely kapcsán a súlyosító és enyhítő körülmények kérdéskörében a nevelés jogkövetkezményeire irányítja a szegedi kritika a figyelmet, mondván: ‘[...] ha a nevelés hiányossága a mentő környulállások közé számított, akkor valóban a jó nevelés mellett vétkező súlyosabb büntetést érdemel annál, kinek ebben részt venni nem lehetett.’ Kicsit mechanikusnak és talán túlzottan szigorúnak is hat ez a megközelítés... A megfogalmazásból az nem derül ki, hogy a jó neveltetésű elkövetőre a normálisnál kellene-e súlyosabb büntetést mérni, vagy csupán a kétféle neveltetésű elkövetőkre kimérendő szankció eltérését magyarázza a szakvélemény.

b) A törvénytervezet második része az anyagi joggal foglalkozott. Az első cikkely a rendi büntetőjog legsúlyosabb alakzatával, a felségsértéssel (és a hazaárulással) foglalkozik, meglehetősen lakonikusan. Fenntartja e tekintetben a Szent Istvánra visszamenő törvényi szabályozást, kiemelve az újabb törvények közül az 1715:7., az 1741:26. és az 1791:56. tc. rendelkezéseit, azzal az enyhítéssel, hogy e büntett eseteiben a fel- és lemenő vérrokonokat büntető feljelentési kötelezettség nem terheli. A szegedi vélemény tovább ment, mert határozottan tiltakozik a kollektív büntethetőség ellen a vagyonesztő szankció vonatkozásában: „Igaz, hogy az itt érintett bűn borzasztó nagyságú, de bármely nagy légyen is, a vétek annak következtetése, a büntetés mégis csupán a bűnt elkövetőket, nem pedig ezeknek gyermekeit érheti; márpedig a jószág elvesztéssel csak az ártatlan örökösök lakolnak, de ami szinte [= szintén] figyelmet érdemel, a bűnös jövendőre minden segedelemtől megfosztatik, s a Status [= állam] terhére válik, s erre nézve a jószágok zár alá vétele megszűnvn, elégséges büntetés marad a hóhér pallosa.”

A régi büntetőjog sokat vitatott tényállása volt a párbaj. Tudjuk, hogy ez valamikor a korai középkorban istenítélet volt, majd a becsületbeli ügyek elintézésének „férfiás” formájaként egészen a 20. századig fennállott. A Csemegi-kódex, első igazi büntetőtörvényünk is szabályozta (ekként: tiltotta), a rá kiszabható államfogház azonban szinte elbagatellizálta súlyát, így megőrizve a dzsentri társadalomban betöltött sajátos jogi

¹² Vö. ERDŐ PÉTER: *Az egyház jog forrásai.* (= Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae. Egyház és jog III.). Budapest, 1998.

szerepét. A szegedi kritika nem hitt abban, hogy a törvény szigora itt elégséges lenne: „A kettős viadalnak leginkább a becsület megsértése szokott a köztapasztalás szerént indító okul szolgálni – még tehát a becsületsértőt a törvény elégségesen nem fenyíti, addig ezen hiányosságot a magányos bosszúállás [...] fogja kipótolni [...] célirányosabb lenne tehát, ha a becsületsértő keményebb büntetés alá vonattatna, s akkor inkább lehet várni, hogy a legtüzesebb vérű is inkább folyamodik az elegendő elégtételt szolgáltató törvényhez, mintsem életét kockáztassa.”

A harmadik rész a kihágásokról szól. Ebben szól a vélemény egyebek mellett a gyermekek vétőképességének alsó korhatáráról: „[...] a gyermekek 12 esztendő korukig nem közbüntetés, hanem csak atyai fenyíték alá tartozhatnak.” E megállapításnak az ad súlyt, hogy az *operatum* első része 8. cikkelyének 8. §-a szerint a vétőképesség abszolút minimuma a 7. életév; e fölött és 12 év alatt az „életkort meghazudtoló gonoszság” vagy egyéb releváns körülmény esetén a gyermek-elkövetők életkorának megfelelő büntetést kellett (volna) kiszabni. Az egykorú szegedi gyakorlatban nem volt példa arra, hogy 12 év alatti gyermekeket nyilvános botbüntetéssel sújtsanak.¹³ Jog és humánus a szegedi „szakvélemény” lapjain kéz a kézben járt.

ELEMÉR BALOGH

DIE SZEGEDINER KRITIK DES STRAFGESETZENTWURFES VON 1829

(Zusammenfassung)

Es war zur Zeit des sog. ungarischen Vormärz (d.h. im weiteren Sinne 1790–1848) das wichtigste Ziel der Reformbestrebungen auf dem Feld des Strafrechts, ein modernes und kohärentes Strafgesetzbuch zu schaffen. Die tagtägliche Strafrechtspflege stand nämlich teils weiterhin auf mittelalterlichen Gründen — betreffend nicht vor allem die Härte der Strafen, mehr die Unbestimmtheit und Willkür der richterlichen Tätigkeit. Die Zeitgenossen hatten insgesamt drei wertvolle Entwürfe (1795, 1829, 1843) zusammengestellt, die teils auch vom damaligen ungarischen Reichstag gehandelt wurden, wurde aber keiner zum Gesetz bewilligt. Von diesen Gesetzesvorschlägen beschäftigt sich dieser Aufsatz nur mit dem zweiten, der Anfang der 30er Jahren an die Komitaten und freien königlichen Städten zugeschickt worden waren, um Fachmeinungen geben zu

¹³ Both Ödön kiváló tanulmányában a teljesség igényével feldolgozta Szeged városa reformkori büntetőbíráskodásának számos kérdését, így a büntethetőségi okok rendszerét is. Az életkor alsó határával kapcsolatban ezt olvassuk: „A 12. esztendőt még el nem ért gyermekkorúakat a szegedi rabokat ítélő törvényszék valójában büntetési beszámításra képteléneknek minősítette. Ezt rendszeresen azzal juttatta kifejezésre, hogy nem sújtotta őket szabadságvesztés- vagy ennél súlyosabb büntetéssel és nem használtatt ellenük sem korbácsot, sem botot, csupán virgácsot, a kor legfőbb nevelőeszközét.” BOTH ÖDÖN: *A beszámítást kizáró és a büntetést megszüntető okok Szeged város reformkori büntetőjogában (1790-1848)*. Acta Jur. et Pol. Szeged, 1963. Tomus X. Fasc. 7. 16. p.

können. Die Komitaten hatten die Aufgabe (zugleich die Chance) ernst genommen, und die örtlichen Fachprüfer hatten ihre Arbeit sehr gewissenhaft geleistet.

Zuerst kurz über den erwähnten Entwurf (1829) selbst. Die Autoren des Vorschlages hatten kein „nagelneues“ Werk gemacht. Entsprechend ihrem Mandat versuchten sie bloss, den vorherigen Gesetzentwurf (1795) an die Zeitanforderungen anzupassen. Der Text selbst wurde natürlich buchstäblich ganz neugeschrieben, inhaltlich aber nur wenig modernisiert. Als eine wichtige dogmatische Lösung muss hervorgehoben werden, dass das Werk in drei Teile eingeteilt wurde: *De forma procedure* – *De delictis eorumque poenis* – *De delictis politicis*. Neben dem Einfluss des deutschen, da auch des französischen Rechts wahrzunehmen; die trichotome Teilung der strafbaren Handlungen ist, und noch mehr des Gesetzes selbst, ist ein Zeichen für die französische Rechtsauffassung. Was sehr fehlt: Die Prinzipien, oder Allgemeiner Teil; aller das wird erst im liberalen Entwurf von Deák (1843) auftauchen.

Der Text wurde also auch an die zeitgenössische königliche Stadt Szeged geschickt. Der Stadtrat hat József Kiss (1814–1824 Bürgermeister, 1826–1844 Hauptrichter) mit der Arbeit beauftragt, der aber die tatsächliche Aufgabe an Ferdinand Aigner (damals: ehrenamtlicher Anwalt) weitergegeben hatte. Aigner hatte eine sehr gründliche Begutachtung verfertigt. Punkt für Punkt kritisierte er die einzelnen Rechtsinstitute des überalteten, feudalen ungarischen Strafrechtssystem, die sich auch in diesem Entwurf überwiegend vertraten. Besonders hart formulierte er gegen die Spruchstühle der Grundbesitzer, und ebenso kämpfte für die Gleichberechtigung der Staatsbürger vor dem Gericht.